

T i l l e g g t i l F o r e l e s n i n g e r
o v e r
L a n d b r u k s s a m v i r k e t .

av

Paul Borgedal.

M e i e r i b r u k e t .

Innhold.

A. Det norske meieribruks utvikling.

1. Oversikt.
2. Meierienes produksjonsretning.
3. Melkens avregning.

B. Eiendoms- og organisasjonsform.

C. Eldre videregående organisasjoner.

D. Melkesentralene.

1. Markeds- og prisforholdenes utvikling.
2. Melkesentralenes organisasjon.
3. Østlandets melkesentral.
 - a) Organisasjon.
 - b) Prisutjevningen.
4. De øvrige melkesentraler.

E. Regulering av tilførselen av meieriprodukter. Norske meieriers eksportlag.

A. Det norske meieribruks utvikling.

1. Oversikt.

Allerede omkring 1850 var det efter mønster fra danske herregårdsmeierier anlagt meierier ved enkelte storgårder. De første meierier av denne type er antagelig meieriene ved Sundnes på Inderøy i Nord-Trøndelag, Nesheim i Hå på Jæren og Tomb i Østfold. Disse meierier var imidlertid bare beregnet på å behandle gårdens egen melk, og da vi hadde få store gårder, kunde slike meierier ikke få nevneverdig betydning. Det var hos oss mere naturlig at flere gårder gikk sammen om felles behandling av melken. Derfor blev det også hos oss opprettet fellesmeierier tidligere enn i de fleste andre land. Det første meieri blev opprettet i Tolga i 1855 (Rausjødalen meieri). I Danmark blev det første meieri for fellesbehandling av melken fra flere gårder opprettet i 1863 i Marslev på Fyn. Men dette var et privatmeieri. Det første samvirkemeieri i Danmark blev opprettet i 1875 av 7 gårdbrukere i Kaslunde nær Odense. Hvert medlem hadde en stemme, og over- eller underskudd blev fordelt mellom de enkelte medlemmer i forhold til det beløp hver hadde levert melk for. Da eksemplet fra Kaslunde ikke blev påaktet, kan man si at de danske samvirkemeieriens historie først begynner i 1882 med opprettelsen av Hjedding meieri i Ribe amt. Dette meieri blev opprettet uten at stifterne hadde kjønnskap til Kaslunde meieri som var opprettet etter samme prinsipp 7 år tidligere. Hjedding meieri blev brukt som forbillede for en rekke nye meierier som blev opprettet i årene nærmest etter 1882.

Fellesbehandling av melk er ellers ikke noe nytt fra det 19. århundre. Helt fra det 13. århundre har det vært sedvane i Sveits at et visst antall nabogårder turvis overlot hverandre sin melk, så man hver gang kunde yste av en større melkemengde. Allerede i 1815 blev det anlagt et fellesysteri i kantonen Bern. I Nord-Amerika blev det første samvirkemeieri anlagt i 1851 og i England i 1889.

Rausjødalens meieri kan således sies å være det første samvirkemeieri i Norden. Det er i vedtektene betegnet som aksjeselskap, men efter sitt formål var det et samvirkemeieri, idet de økonomiske fordeler og ansvaret skulde deles efter den nytte hver enkelt hadde av laget, nemlig efter den melkemengde hver enkelt hadde levert. Meieriet blev opprettet av 30 gårdbrukere som kjøpte inn en større havnostrekning i Rausjødalen, tilstrekkelig til å fø 100 kyr. Selskapets kapital var delt på 100 aksjer, hver aksje gav rett til å delta med en ku. Selskapet for Norges Vel gav lån til driften og hjalp til med å få innkalt yster fra Sveits. Meieriet fikk flere vanskeligheter å kjempe med, og det blev nedlagt efter to somrers drift.

Eksemplet fra Rausjødalen smittet dog, og det blev i årene nærmest etter anlagt flere nye meierier på Østlandet. Formelt var disse for det meste rene aksjemeierier, da man ved deres opprettelse enda ikke hadde nogen juridisk anerkjent andelsform. I virkeligheten blev dog de fleste aksjemeierier drevet efter samvirkeprinsippene, idet driften ikke har vært anlagt på å bringe fortjeneste på kapitalen, men på å betale ut mest mulig for den mottatte melk.

I 70-årene får meieridriften for alvor fotfeste i Trøndelag. Den rettslige organisasjon blev her bragt i samhøve med samvirkeprinsippene. Kapitalen var vistnok oftest begrenset, men den blev skaffet tilveie ved lån mot medlemmenes solidariske ansvar. Avdrag og renter skulde utlignes på matrikkelskylden, men utbytte blev fordelt i forhold til den leverte melkemengde.

Til Vestlandet kom meieridriften i 1880-90 årene. Her blev samvirkeprinsippene gjennomført helt ut. I vedtektene heter

det i almindelighet at medlemmene skal være leverandører, og hvert medlem skal tegne så mange "korsettigheter" (andeler) som det antal kyr som gården kan fø år om annet. Overskuddet blev fordelt i forhold til levert melk. Det blev også innført leveringsrett og leveringsplikt.

Sist kom meieribevegelsen til Nord-Norge, hvor det første meieri blev anlagt i Steigen 1885; størsteparten av meieriene i denne landsdel er anlagt i årene 1898-1900.

Oprettelsen av nye meierier henger naturligvis sammen med konjunkturbevegelsen for meieriproduktene. Den store nybygning over Östlandet og i Trøndelag kulminerte i midten av 80-årene, og det kom nu en periode da mange meierier blev nedlagt. Årsaken til dette var at både smør- og ostepriisene holdt sig svært lave. Da meieridriften igjen i begynnelsen av 90-årene fikk en ny opgangperiode, var det Vestlandet som gikk i spissen. Efter dansk mønster blev det opprettet smørmeierier som var beregnet på smørlagning med hjemsendelse av skummetmelken. Særlig sterk var nybygningen i distrikter hvor meieridriften tidligere var ukjent. Som eksempel kan nevnes at i Romsdalen var det før 1890 bare 6 meierier, men i løpet av noen få år blev det anlagt så mange nye meierier at antallet i 1898 var steget til 166. En stor del av disse meierier er dog senere nedlagt. I det samme tidsrum blev det også anlagt ca. 60 nye meierier i Nordland fylke. I alt øket antallet av meierier i 10-årsperioden 1890-1900 med 533 anlegg, og de fleste nye anlegg var smørmeierier. En stor del av disse anlegg var ikke levedyktige. I 1925 var det bare 49 smørmeierier igjen, resten var enten gått inn eller gått over til mere allsidig drift.

Tabell 1. Antall meierier og innveiet melkemengde.

År	Antall anlegg.	Innveiet melke mengde, tonn.	Innveiet melkemengde pr. meieri, tonn
1875	106	16 739	158
1890	307	77 278	250
1900	845	184 024	220
1910	742	277 765	370
1915	698	304 807	430
1920	552	281 434	510
1925	602	351 869	580
1926	619	368 323	600
1927	614	380 375	620
1928	645	393 457	610
1929	650	408 900	630
1930	643	427 676	670
1931			
1932			
1933			
1934			
1935			

Tilbakegangen av antall meieranlegg i perioden 1900-1915 betyr ikke at meieridriften gikk tilbake - tvertimot. En stor del av de nedlagte meierier var små anlegg som hadde for liten melkemengde til å kunne opnå rasjonell drift. Mange av disse anlegg blev slått sammen med andre meierier. I virkeligheten foregikk det en meget sterk konsentrasjon av meieridriften i disse år. Melkemengden pr. meieri steg fra 220 til 430 tonn. Siden er den fortsatt å stige så den i 1930 var 670 tonn. Denne bevegelse har i høi grad styrket meieridriftens stilling. Det fremgår nærmere av avsnitt C. kap. IV. at meieriernes melkemengde er av avgjørende betydning for

det økonomiske resultat av meieridriften. Driftsutgiftene pr. kg. melk avtar med stigende melkemengde, og den utbetalte melkepris til leverandørene øker. Tabell 2 viser nærmere hvordan forskyvningen i meierienes størrelse er foregått.

Tabell 2. Meierienes størrelse.

År	Antall meierier med innveiet tonn melk pr. år					
	under 100	100-200	200-500	500-1000	1000-2000	over 2000
1900	310	247	207	47	7	7
1910	225	196	203	65	28	15
1915	178	173	198	85	32	21
1920	116	106	187	86	34	23
1925	105	114	185	123	40	35
1926	112	126	185	118	42	36
1927	106	111	197	116	48	36
1928	125	111	198	128	42	41
1929	137	108	188	121	52	44
1930	129	100	188	128	53	44
1931						
1932						
1933						
1934						
1935						

Mens antallet av små meierier går tilbake øker antallet av store. Når antallet av meierier med under 100 tonn innveiet melk viser stigning i de siste år, skyldes dette at det i den senere tid er opprettet mange nye setermeierier som alle kommer i denne gruppe. Stort sett har antallet av meierier med under 1/2 mill. kg. melk vært i tilbakegang, mens antallet av meierier med over 1/2 mill. kg. har vokset. Men vi har fremdeles for mange små anlegg som har store driftsutgifter og som derfor opnår en lav avregningspris for leverandørens melk. Med de forholdsvis gode samferdselsforhold som vi nu har, er det betingelser for å gjennomføre en langt sterkere konsentrasjon av meieridriften, og en sådan konsentrasjon vil komme den tilgode i form av mere rasjonell drift.

Sammenlignet med våre naboland har vi liten melkemengde pr. meieri. Etter siste opgave var den innveiede melkemengde pr. meieri:

Danmark	1930	3490	tonn
Sverige	1929	1200	"
Finnland	1928	870	"
Norge	1930	670	"

2. Meierienes produksjonsretning.

Uaktet meieribruket i de siste årtier har gått meget sterkt frem, er det kun ca. 35% av den samlede melkeproduksjon som omsettes gjennom meieriene. Med utgangspunkt i Statistisk Centralbyrås beregninger over melkeproduksjonens størrelse kan vi sette op følgende oversikt over melkeproduksjonens anvendelse i 1930.

Melkeproduksjonen i alt	1236	millioner kg.
Svinn 5%	62	- " - " -
Nyttbar produksjon	1174	millioner kg.
Til for	160	mill.
Anvendt ved meieriene	428	"
	587	- " - " -
Forbruk og salg på gårdene	587	millioner kg.

Ved beregningen av dette forbruk er det gått ut fra at der brukes 60 kg. pr. spodkalv, 350 kg. pr. livkalv, 500 kg. pr. gjøkalv og 20 kg. pr. smågris. Av den melk som levertes til meieriene anvendes i 1930 46.5% til direkte salg, mens den av resten blev benyttet like meget til smør og fetostysting, nemlig henholdsvis 26.8% og 26.7%. Efterfølgende tabell 3 viser nærmere hvordan melkeanvendelsen ved meieriene har utviklet sig. Man vil legge merke til at før krigen gikk utviklingen i den retning at mer og mer av den innveiede melk blev anvendt til direkte salg, mens smørproduksjonen i prosent av i alt innveiet melk gikk tilbake. Med tilbakegangen i melkeproduksjonen under krigen foregikk den utvikling i forsterket tempo, slik at direkte salg gikk op til ca. 70% og smørproduksjonen falt til ca. 12% av den innveiede melkemengde. Efter krigen har melkesalgets relative betydning vært i tilbakegang, mens forholdsvis mer av melken etterhvert anvendes til smør og ost. I de to siste år er forbruket av magermelk til for øket betraktelig derved at meieriene er blitt tvungot til å returnere betydelig mere magermelk enn tidligere.

Tabell 3. Melkens anvendelse utenom kondenseringen prosentvis fordelt.

År	Prosent anvendt til		
	smørproduk- sjon	fetostyst- ing	direkte salg.
1875	66.2	8.8	25.0
1890	63.6	6.4	30.0
1900	53.9	7.5	38.6
1910	38.7	7.1	54.2
1915	28.4	9.7	61.9
1920	12.2	18.0	69.8
1925	23.4	25.5	51.1
1926	27.8	22.8	49.4
1927	25.2	24.2	50.6
1928	24.7	24.9	50.4
1929	26.5	24.6	48.9
1930	26.8	26.7	46.5
1931			
1932			
1933			
1934			
1935			

Utviklingen i vår meieridrift har ellers gått mot mere allsidig drift. Det fremgår av tabell 4. I denne er meieriene fordelt i produksjonsgrupper. For å kunne komme i en spesialgruppe, må minst 90% av melken være brukt til vedkommende gruppes hovedproduksjon. Det fremgår av tabellen at antallet av meierier med blandet drift i 1920 var 100 stk. eller 18.2% av alle meierier, i 1930 var antallet steget til 191 stk. eller 27.9% av alle anlegg. Samtidig er antallet av produksjonsmeierier med ensidig drift gått tilbake. I 1920 var det 137 smørmeierier, komb. smør- og ostemeierier og fetostysterier, tilsammen 24.9% av alle meierier. I 1930 var det i alt 93 slike anlegg eller 14.5% av alle meierier. Men enkelte nye meierityper for spesialproduksjon er tiltatt i antall. Dette er tilfelte både med setermeieriene, gammlostysteriene og mysostkokeriene.

Tabell 4. Meierienes fordeling efter produksjonsretning.

	1920	1925	1930	1931
Melkesalgsmeierier.....	65	51	63	
Mottagelsesstasjoner.....	219	244	208	
Smørmeierier.....	44	42	59	
Setermeierier.....	-	6	34	
Komb. smør- og ostemeierier.....	46	63	20	
Gammelostysterier.....	6	14	13	
Fetostysterier.....	47	39	14	
Mysostkokerier.....	18	35	37	
Meierier med blandet drift.....	100	96	191	
Kondenseringsfabrikker.....	5	5	4	
I alt antall meierier	550	602	643	

Produksjonen av meieriprodukter har vært i jevn stigning. Tabell 5 viser utviklingen i produksjonen av de viktigste meieriprodukter etter 1875.

Tabell 5. Meierienes samlede produksjon i tonn.

År.	Smør	Magerost	Fetost	geit- og flöte- mysost	mager mysost og prim
1875	298	370	158	-	-
1890	1440	1569	515	-	-
1900	3580	1341	1256	-	1716
1910	3707	3044	1772	-	2981
1915	3070	1818	2541	-	2640
1920	1157	2427	4465	-	4201
1925	2668	3324	5097	2502	3867
1926	3355	3716	4293	2526	2895
1927	3246	4076	4737	3409	2919
1928	3299	3796	5092	3337	2946
1929	3768	4086	4930	3718	2575
1930	3945	3795	5964	3734	2408
1931					
1932					
1933					
1934					
1935					

3. Melkens avregning.

Som nevnt under avsnitt C. kap. V forutsetter den avregningsmetode som meieriene anvender (pooling) at man tar det nødvendige hensyn til kvaliteten. For det ene er det som regel dyrere å fremstille et produkt av høi kvalitet, og for det annet betinger det en høiere pris. Det er klart nok for så vidt den anvendes til f. eks. smørlavning. Men den vil også betinge en høiere pris til konsum fordi den stimulerer forbruket, mens en dårlig melk virker hemmende på forbruket.

Vi har tidligere nevnt at melkesalget er vårt meieribruks viktigste melkeanvendelse. Vi skal også se at melkesalget har vært betydelig fordelaktigere i økonomisk henseende enn å foredle melken til smør og ost. I 1931 var således indeksen for utsalgsprisen på helmelk i byene 159 når 1914 settes lik 100, mens indeksen for meieriprodukter i driftsåret 1931-32 var 107 når 1913-

1914 settes lik 100. Av meierienes inntekter ved melkesalget kommer over 40% fra salg av flöte og skummetmelk. Hvis man regner med de utsalgspriser som Statistisk Centralbyrå opgir for melk i våre byer, fordeler inntektene av melkesalget sig som følgende tabell viser:

Tabell 6. Melkesalgsinntektenes opprinnelse, prosentisk fordelt.

År	Helmelk	Flöte	Skummetmelk
1928	60	31	9
1929	59	33	8
1930	58	34	8

Hvis man regner at man ved et meieri kan få solgt 2/3 av den melk som går til konsum som helmelk og resten som flöte og skummetmelk, blir melkesalgsinntektene pr. 100 kg. ved forskjellig fettprosent i melken og med en utsalgspris på 26 öre for helmelk, 7 öre for skummetmelk og 130 öre for flöte (II prisgruppe, våren 1932):

3.0% fettkr.	26.17
3.5" " "	27.30
4.0" " "	28.44.

Det fremgår av dette at en fetere melk bidrar til å öke inntekten av melkesalget, idet flötemengden blir større. Da melkesalget er av vesentlig betydning for meieribruketts økonomi, vil dette forhold gi meieriene den aller største oppfordring til å arbeide for å få fetere melk.

Fet melk gir større utbytte av produksjonen og større inntekter av melkesalget enn mager melk. Det er også billigere å produsere en bestemt produktmengde av en liten melkemengde enn av en større. Derved kan man også bringe produksjonsomkostningene nedover. Men skal meieriene kunne kreve at leverandörene skal levere fet melk, må de også betale melken efter dens fettinnhold. Til tross for den overordentlig store betydning som melkens fettinnhold og kvalitet forövrig har for meieridriftens økonomiske resultat, har det dog til for noen år siden gått temmelig smått med å få innført kvalitetsbetaling for melken. I mange meierier har man overhodet ikke foretatt regelmessig bestemmelse av melkens fettinnhold. I 1925 var det således bare 63% av meieriene som foretok regelmessig fettbestemmelse og 2.5% som foretok reduktasepröve.

Tabell 7. Avregningsform og kvalitetsundersökelse.

Antall meierier med:	1925	1930
Regelmessig fettbestemmelse	379	544
Reduktasepröve	15	152
Avregning efter fettinnhold	289	499
" " fast pris	155	144

Bare 289 meierier av de 444 som gav opplysning om avregningsform opgav at de betalte efter melkens fettinnhold. Dette var bare 48% av alle meierier eller 65% av de meierier som gav opplysning om avregningsform. Man har grunn til å tro at de fleste av de meierier som ikke gav slike opplysninger betalte efter fast pris, og 48% er antagelig nærmere det riktige forhold enn 65%.

I de siste år har dog fremgangen vært betydelig større. I 1930 foretok 85% av meieriene regelmessig fettbestemmelse og

23% reduktasprøve. Antallet av meierier som avregnet melken efter fettinnholdet var øket til 77.8%. Dette er en betydelig fremgang i løpet av 5 år. Men det er enda 1/5 av meieriene som ikke tar hensyn til melkens kvalitet, men betaler en fast pris uten hensyn til om melken inneholder 4% fett og derved betinger et forbruk av 21.3 kg. melk pr. kg. smør, eller om den inneholder bare 3% fett, hvorved det vil gå med 28.6 kg. melk til 1 kg. smør.

B. Eiendoms- og organisasjonsform.

Det er karakteristisk for den norske meieridrift at leverandørene helt siden ~~hakkstikken~~ meieribruket fikk fotfeste i landet, har eiet og drevet de fleste meierier selv. Vi har hatt lite av privat meieridrift og forholdsvis få av fellesmeieriene har vært bortforpaktet.

Ved den første fullstendige telling over eiendomsformen i 1900, eiet leverandørene 83% av alle meieranlegg, mens 17% var private anlegg. Dette forhold holdt sig uforandret helt til 1920. Siden den tid er stadig flere av meieriene kommet over på leverandørenes hender, slik at leverandørene de siste år har eiet omkring 90% av alle anlegg. Det er neppe noe land hvor andelsmeieriformen er mere almindelig. Til sammenligning skal anføres at i Sverige var antallet av andelsmeierier i 1929 43% av alle meierier, i Finland i 1930 86% og i Danmark 1914 80%.

De fleste andelsmeierier drives hos oss for andelsavernes regning. Før krigen og utover til 1920 var ca. 12-15 % av meieriene bortforpaktet. Siden er antallet gått ned så det i 1930 bare utgjorde 7.9% eller 45 meierier. Forpaktningssystemet passer bra under forhold hvor det gjensidige tillidsforhold og den økonomiske modenhet som er nødvendig i det økonomiske samvirke, er lite utviklet. Men når den større erfaring og innsikt kommer, vil drift for leverandørenes regning være å foretrekke. Særlig vil det gjøre sig gjeldende nu da sentralene regulerer og ordner såvel salget av konsummelk som produkter, hvorved bestyreren og styret i høiere grad enn før kan konsentrere sig om den tekniske side av meieridriften.

Da meieridriften begynte her i landet var samvirke som bedriftsform lite kjent og lite prøvet. Det var derfor naturlig at de første fellesmeierier blev organisert som aksjeselskaper, som da var den eneste kjente form for økonomisk sammenslutning. I realiteten var dog de fleste aksjemeierier å regne som andelsmeierier. Særlig tydelig kommer andelskarakteren frem i det forhold at de aller fleste aksjemeierier ikke blev anlagt for å gi aksjonærene kapitalprofitt, men for å gi den best mulige betaling for leverandørenes melk. Dette gjelder både for de meierier hvor alle aksjonærene var leverandører, og for de meierier som blev opprettet på initiativ av jordbruksinteresserte menn og med disse som hovedaksjonærer. Da samvirket som bedriftsform blev kjent og etterhvert vant fremgang, blev de fleste nye meierier organisert som andelsmeierier. I den senere tid har også endel av de gamle aksjemeierier forandret organisasjonsformen, slik at de nu også formelt er andelsmeierier. Denne omorganisasjon har budt på betydelige formelle vanskeligheter, og det er derfor enda en del av meieriene som i navnet er aksjeselskaper. I virkeligheten står dog de fleste av disse meierier så nær andelsformen i organisasjon at det knapt er noen reell skilnad mellem disse og de rene andelsmeierier. En nærmere undersøkelse vilde antagelig vise at det også finnes aksjemeierier som er mere samvirksmessig innstillet enn enkelte andelsmeierier.

I denne oversikt er derfor aksjemeierier som drives av leverandørene regnet som andelsmeierier.

Det er flere ting som gjør at aksjeselskapet som organisasjonsform er uheldig og vil bli til hinder for en sund utvikling i meieridriften. I aksjeselskapet er formålet å få størst mulig utbytte på kapitalen ved å kjøpe inn råstoffer, i dette tilfelle melk, som foredles og omsettes for egen regning og risiko. Producentene blir derved bare selgere av melken til en kontraktmessig bestemt pris og får ingen innflydelse på anleggets drift. Uten en gjennomført kvalitetsbetaling av melken, vil den melk som de rene aksjemeierier mottar, ofte bli av dårlig kvalitet. Det er anderledes når leverandørene selv blir økonomisk interessert i meieriets drift. Da melken blev levert til et aksjemeieri, lukket man øinene hvis melken fra naboens gård ikke var så ren og frisk som den burde være; "men da både Per og Pål kom til å eie meieriet selv, da skulde nok Per holde øie med Pål og hans kyr og hans melkespand", skriver professor Böggild om andelsmeieriene i Danmark, og det samme kan også sies om forholdene i Norge.

Aksjeselskapsformen er uhensiktsmessig fordi leverandørene ikke blir gjort interessert i å levere god melk til meieriet, og god melk er hovedbetingelsen for et godt resultat av meieridriften. Det gikk heller ikke lenge før man blev klar over at det var nødvendig å gjøre leverandørene økonomisk interessert i driften. Derved opstod en organisasjonsform som formelt var et aksjeselskap, men som i realiteten var en mellemting mellom et aksjeselskap og et samvirkefelag. I enkelte eldre meierier finner man inntil 3 forskjellige interessegrupper samlet i en organisasjon, nemlig (1) aksjeeiere som ikke leverte melk til meieriet og som derfor hadde interesse av at innkjøpsprisen på melk blev lavest mulig, (2) aksjeeiere som også var leverandører, og som efter forholdet mellem tegnet aksjekapital og levert melkemengde dels var interessert i størst mulig utbytte på aksjekapitalen, dels i størst mulig melkepris, og (3) leverandører som ikke var aksjonærer og som derfor bare var interessert i at melkeprisen blev høiest mulig. Dette er en organisasjonsform som i sig selv innbyr til interessestrid. Når det likevel er gått forholdsvis bra, kommer det av at det har vært forholdsvis få aksjonærer som ikke var leverandører og at aksjene var fordelt nogenlunde i forhold til antallet av melkekyr. Med hensyn til driften var forskjellen mellom aksjemeieriene og samvirke-meieriene ikke så stor. Oftest hadde aksjemeieriene det samme formål som samvirke-meieriene: å omsette melken slik at leverandørene fikk størst mulig utbytte.

Som et eksempel på hvordan samvirkeprinsippet har skjult sig i aksjeselskapets organisasjonsform, kan vi nevne vedtektene for vårt første samvirke-meieri, Rausjødalens meieri, dattert Tolga Hytteplass 1856. Her står det blandt annet:

- "§ 2. På nævnte eiendom (Rausjødalen) skal havnes med 100 melkekyr.
- §3. Eiendommen med besetning og mere som til denne er nødvendig, inndeles i 10 hoveddele og 100 aktier.
- §4. Hver hoveddel består av 10 aktier og på hver av disse skal havnes med en ko"

Det er ikke tvil om at dette er et samvirkefelag. Riktignok er ikke medlemskapet åpent, men det er ofte at man av praktiske grunner er nødt til å begrense åpenheten i meieriene. De andre bestemmelser i vedtektene fører automatisk til anvendelse av de andre samvirkeprinsipper.

I vedtektene for Bröttum meieri som blev anlagt 1861 og som har vært forbillede for mange meierier på Östlandet, heter det:

ved

"§1. Ysteriet opprettes for/ysting og tildels ved kjerning og ysting på en for aktionærene fordelaktig måte at skaffe avsætning for den fra husholdningene overflödige melk i Bröttum.

§2. Ysteriets kapital söges bragt til 6000 Spd. hvorav 4000 Spd. ved aktietegning à 100 Spd. pr. aktie og 2000 Spd. ved lån på billigst mulige vilkår.

§3. Aktiebrevene lyder på navn,.....
I tilfælde av transport kan denne kun skje med bestyrelsens samtykke.

§8.I enhver generalforsamling tilkommer eierne 1 stemme pr. aktie, dog således at ingen aktionærer må have over 4 stemmer, ligesom han må være personlig tilstede.

§10. For det i § 2 nevnte lån bliver af bestyrelsen at utstode de nödvendige gjeldsdokumenter på interessentskabets vegne og hefter enhvers andel i ysteriet, med inventarium og beholdninger som pant i det samlede interessentskab. Med hensyn til ansvar utgjör interessentskabet en juridisk enhed. Ingen interessent kan med rettsgyldighet særlig behefte sin andel med pant, ligesom ingen indførsel i samme skal kunne ske for hver enkelt interessent."

Da meieridriften kom til Tröndelag i 70-årene, trær samvirkeprinsippene noe sterkere frem i meierienes vedtekter. Som et typisk eksempel kan nevnes vedtektene for Steinkjer meieri fra 1876.

"§1. Meieriets formål er at tilgodegjöre den av interessentene til meieriet leverede melk ved tilberedning av smör og ost samt ved salg av flöde. Interessenter i meieriet er enhver, der tegner sig for fast leveranse av den melk som kan avsees fra husholdningen, og som deltager i omkostningene ved meieriets istandbringelse.

§2. Til meieribygningens og inventariets istandbringelse og anskaffelse optages et lån, der forrentes og avdrages av interessentene efter udligning på matrikkelskylden av deres gårde.

Som sikkerhet for lånet står først og fremst meierilokalene og inventaret, hvorhos hver enkelt interessent personlig hefter for den del av lånet der i fölge udligningen på matrikkelskylden falder på hans part.

§3. Efterhånden som den nödvendige driftskapital ved salg av melk- og meieriprodukter eller på andre måter er tilveiebragt, betales interessentene for den til meieriet leverede melk efter en pris, der ikke settes höiere end at meieriet sandsynligvis vil give et overskud, der ved årets udgang efter fradrag av omkostninger og drift fordeles på interessentene i forhold til det leverede melkekvantum.

§7.Salg av melk fra interessentene er forbudt undtagen til fortæring på gården eller til egne arbeidsfolk.

§9. Skulde meieriets drift besluttes nedlagt og sammes eiendeler realiseres, bliver verdien av beholdningen og udestående fordringer at fordele efter den leverede melkemengde regnet et år tilbake fra nedleggelsen, hvorimod verdien av bygningen og inventar bliver at fordele efter enhvers innskud heri".

Mens disse vedtekter fra Østlandet og delvis også fra Trøndelag formelt står på overgangen mellem aksjeselskapet og samvirkelaget, er samvirkekarakteren helt fra begynnelsen mere tydelig på Vestlandet. I vedtektene for det første meieri på Vestlandet, Stavanger Meieribolag som blev oprettet i 1876, er meieriet betegnet som andelsmeieri. Mange meierier på Vestlandet er opbygget efter J. Grudes mønstervedtekter, hvorav enkelte punkter skal nevnes.

§1. N.N. meieri er et på korettigheter grundet uansvarlig andelsinteressentskab.

§2. Enhver andelshaver må tegne så mange korettigheter som hans gård efter generalforsamlingens skjøn med rimelighed kan underholde kjör - folgekjör^xiberegnet - året rundt.

§3. Anlægskapitalen tilveiebringes ved lige store innskud på hver korettighet (aktie).....For den til enhver tid av andelshaverne innbetalte anlægskapital betales av driftskassen 5% årlig rente.

§4. Påtager nogen enkelt eller enkelte andelshavere sig kautionsansvar for lån til anlegget, er samtlige andelshavere, hver for sine korettigheter, forpliktet til straks at dække det av kautionistene påførte tab eller udlæg.

§7. Alle driftsindtæchter og driftsudgifter, hvorunder også fornyelse av udslidte sager og vedligeholdelse av anlegget med inventar, fordeles efter værdien av den av enhver andelshaver i regnskabssterminen leverede melk.

§10. I alle spørsmål der vedkommer andlægskapitalen og dens anvendelse, såvel som i spørsmål om interessentskabets opløsning, stemmes efter antall korettigheter.

§16. Til den tid som bestyrelsen bestemmer, er andelshaverne pliktige at levere til meieriet den melk de ikke trenger til husbehov. Ingen andelshaver må selge nysilet melk eller derav tilvirket smör uden gjennom meieriet. Dog skal det være tilladt at levere melk til personer der bor på andelshavernes eiendom eller som forretter arbeide for ham på eller udenom gården".

Organisasjonsmessig sett betyr de sist nevnte vedtekter et betydelig fremskritt i forhold til de vedtekter som blev brukt på Østlandet i 60-årene. Juridisk var de fleste eldre meierier aksjeselskaper selv om formålet var av samvirkemessig natur. De manglet bestemmelser om tegning av andeler i forhold til melkemengden eller gårdens størrelse, og i mange høve var det uklart hvordan overskuddet skulde fordeles. Som regel var det ikke solidarisk ansvar. Vedtektene for Steinkjer viser et meieri som rettslig står på overgangen mellom samvirke-meieri og aksjemeieri. Vi finner en rekke viktige bestemmelser som er karakteristiske for andelsmeieriene. Medlemskapet er åpent for alle som tegner sig for fast leveranse av hele sin melkeproduksjon for salg utenfor gården. Andelene blev tegnet i forhold til matrikkelskylden. Selv om dette er et uheldig tegningsgrunnlag, er det likevel bedre enn at hver kunde tegne et vilkårlig antall andeler eller aksjer. Det blir også innført solidarisk ansvar for alle andelshavere i forhold til matrikkelskylden. Overskuddet blir fordelt efter melkemengden og det samme er tilfelle med verdien av beholdninger og utestående fordringer,

¶)Kyr som tilhører gårdens föderådsfolk.

møns verdien av faste eiendommer blir fordelt efter matrikkelskylden. Det fjerde eksempel av vedtekter viser en forbausende korrekt utformning av samvirkeprinsippene for det foreliggende formål.

Stemmeretten kan det diskuteres om. Det må ansees riktigst å gjennomføre samvirkeprinsippet - ett medlem, en stemme - helt ut. Absolutt sett har eieren av en stor gård større interesse i meieriet enn eieren av småbruk, men hans personlige følelse av interesse behøver ingenlunde å være større. En femtedels öres forskjell i melkeprisen har forholdsvis like stor betydning for den siste som for den første. Og da det i meieribruket i særlig grad gjelder å vekke den personlige interesse og forståelse av samarbeidet, bør stemmeretten tillegges personene og ikke andelene.

Må man imidlertid, for i det hele tatt å få organisasjonen i stand, fravike prinsippet, synes Grudes mønstervedtekter å ha funnet en god mellomvei når de gir medlemmene innflydelse i forhold til andelene når det gjelder spørsmål som angår andelskapitalen. Forutsetningen må dog være at de ikke får så stor innflydelse at noen få medlemmer kan beslutte meieriet oppløst eller hindre berettiget utvidelse.

Ut fra disse synspunkter kan de mønstervedtekter som nu (1932) anvendes ikke betegnes som noe fremskritt, da de konsekvent gjennomfører gradering av stemmeretten efter andelenes antall, så at ett medlem kan ha inntil 3 stemmer.

Disse mønstervedtekter er inntatt i Benterud og Morks meieridriftslære. De fåes videre tilsendt ved henvendelse til Norske Melkeprodusenters Landsforbund, Meieriinspektøren, samvirke- og meierikonsulentene.

Angående vedtektenes utarbeidelse henvises til avsnitt C. kap. II.

Nedskrivning. Under meieriets drift vil de forskjellige driftsmidler som hus og maskiner forringes i verdi. Denne forringelse skyldes dels slitasje og "tidens tand", dels foreldelse, d. v. s. at nye og bedre driftsmidler kommer i handelen og er så fordelaktige at det lønner sig å anskaffe dem til utbytning av de eldre før disse er utslitt. Dels kan jo også forringelsen i den bokførte verdi skyldes forandring i pengeverdien. Følgelig må alle varigere men forgjengelige driftsmidler nedskrives i verdi fra år til år, og de pengebeløp som disse driftsmidler er anskaffet for og som står opført i bökerne som lån og andeler, må nedskrives i samme forhold. Når anleggsgjelden er betalt kan nedskrivningsbeløpene f. eks. avsettes til ett fornyelsesfond, som kan benyttes til faktisk nyanskaffelse eller til avløsning av andeler. Hovedsaken er at man sørger for at andelskapitalen ikke blir stående med høiere nominelt beløp enn som svarer til anleggets reelle verdi plus de fornyelsesfond som er avsatt. Gjøres ikke det vil andelskapitalen litt efter litt bli utdelt i form av litt høiere melkepris enn leverandørene har krav på. Det vil for det ene medføre at meieriet en vakker dag står med en større andelskapital enn den som svarer til anleggets reelle verdi, og skal man foreta fornyelse må de gamle andeler nedskrives og nye innbetalinger finne sted. For det annet vil såvel leverandørene som andre i den tid som er gått, hatt inntrykk av at betingelsene for meieridriften har vært bedre enn de som svarer til virkeligheten.

For å få det mest mulig nøkterne inntrykk av meieridriftens stilling, bør videre rentekravet av andelskapitalen ved

hvert månedsopgjør betraktes som driftsutgift. Vil man ikke avsette rentekravet som fond, bør det utbetales ved det endelige årsopgjør som rentekrav og ikke som melkepris. En del eldre velstående meierier viser nu et bedre driftsresultat enn det som svarer til driftens stilling, fordi den utbetalte melkepris innbefatter rentekravet av anleggskapitalen.

C. Eldre videregående sammenslutninger.

Det har vært nogenlunde lett å samle de enkelte produsenter til å opprette et meieri i fellesskap. Men som regel er man blitt stående med en hel del uavhengige meierier som hver for sig søkte å utkonkurere hverandre. Under slike forhold har det vært vanskelig å få istand videregående forretningsmessig samvirke mellom meieriene, om det enn har vært gjort mange prisverdige tiltak i den retning. Den første videregående organisasjon var Den Norske Meieriforening som blev stiftet 1881 av K. K. Heje. Dens opgave skulde være å arbeide for bedre salgsforhold for norske meieriprodukter. Til å begynne med var det en sammenslutning både av enkeltmedlemmer og av meierier og lokale meieriforeninger. I 1910 blev vedtektene forandret så foreningen i høiere grad enn før blev en landsforening oppbygget av lokale foreninger, men dog slik at enkelte personer fremdeles kunde være medlemmer. I 1920 blev navnet forandret til Norske Melkeprodusenters Landsforbund. Vedtektene blev samtidig forandret, idet personlig medlemskap blev ophevet.

Siden 1889 har denne organisasjon holdt landsutstilling for meieriprodukter. Samme år nedsatte den et noteringsutvalg med representanter fra meieriene og grosserere for å notere priser på meierismør. I 1895 begynte noteringsutvalget å notere ostepriiser, og siden 1920 er det foretatt notering av utsalgspriser for melk. Denne notering er dog delvis foretatt av et eget og større utvalg. Videre har N.M.L. arbeidet for ensartete forskrifter for ysting, standardiserte ostetyper, kvalitetsmerkning av smør og truffet bestemmelse om fløtens fettinnhold og smørrets vanninnhold m.m.

Med melkesentralenes opprettelse blev det nødvendig å få en landssammenslutning for disse, og det var da naturlig å la N.M.L. overta denne sentralorganisasjons funksjoner. I 1931 blev N.M.L.'s vedtekter forandret i overensstemmelse hermed, så N.M.L.'s medlemmer nu er melkesentralene, eller hvor sådanne ikke er kommet istand, de lokale meieriforeninger forutsatt vedtektene godkjennes av forbundet.

I begynnelsen av dette århundre blev det videre stiftet noen smørekspportforeninger. Trøndelagens smørekspportforening blev stiftet i 1903 av 11 meierier i de to Trøndelagsfylkene. Samme år blev også Nord-Møres smørekspportforening stiftet. Stavanger amts smørekspportforening blev stiftet av 10 meierier i Rogaland i 1906. Men da smørekspporten sluttet ved verdenskrigens utbrudd, ophørte disse foreningers virksomhet. Etter krigen har Rogaland eksportlag utført endel ost. I enkelte distrikter med et typisk sentrum for omsetningen av konsummelk, har meieriene til dels sluttet sig sammen i et sentralmeieri med hovedanlegg i konsummelkmarkedet og samlestasjoner utover bygdene. Den største og eldste av disse er Oslo Melkeforsyning med ca. 80 meierier og mottagelsesstasjoner. De fleste meierier tjener som samlestasjoner for melken som avkjøles og sendes til Oslo, mens noen av de største og beste anlegg benyttes som produksjonsmeierier når det er større tilførsel enn det kan omsettes i Oslo. Lignende sentralmeierier er opprettet i de fleste

større byer. Østlands Melkeforbund i Trondheim består av 26 meierier i Sør-Trøndelag. I Bergen er det 3 store sentralmeierier, nemlig Bergens Meieribolag, Hordaland meieri og Manger meieri. Nordmøre meieri i Kristiansund er opprettet av 21 smørmeierier i Nordmøre i 1912 som aksjemeieri, forandret til andelsmeieri i 1921. Mysostkokeriene i Gudbrandsdalen blev sammensluttet i Gudbrandsdalsysterienes salgssentral. Den gikk i 1932 inn i Eksportlaget.

Salget av melk til kondenseringsfabrikkene førte til dannelsen av Östlandets melkeprodusentforbund som opprettet kontrakter med De Norske Melkefabrikker om priser og leveringsvilkår for den melk melkefabrikkene kunde avta.

Det første forsök efter krigen på en mere omfattende organisasjon av salget av melkeprodukter blev gjort i 1921, idet man da dröfttet dannelsen av en salgssentral, men man blev ikke enige om planene. Först efter flere gjentagne forsök blev man i 1928 enige om opprettelsen av Meierienes eksportlag. Året efter tok man også op arbeidet for opprettelse av melkesentraler i de forskjellige distrikter.

D. Melkesentralene.

1. Markeds- og prisforholdenes utvikling efter krigen.

Bakgrunnen for de foran nevnte organisasjonsbestrebelse var at den innbyrdes konkurranse ved såvel melk- som produktomsetningen blev mere og mere tilspisset. Jo større de enkelte meierier blev, jo sterkere blev konkurransen, og på den måte fikk produsentene ikke den nytte av utbygningen av større anlegg som tilsiktet. Driftsutgiftene blev nok redusert, men driftsinntektene kunde ikke holdes oppe under fri konkurranse mellem meieriene. Den foreslåtte salgssentral hadde heller ikke noe botemiddel mot innbyrdes konkurranse om melkesalget - bare fellesoptreden ved salg av smör og ost. Det var vel også dette som var hovedgrunnen til at planen ikke fikk tilstrekkelig tilslutning av meieriene.

Det er först når dette spørsmål for alvor blir dröfttet av de interesserte parter at interessen for en utvidet fellesoptreden kommer til syne. Det blev efter hvert helt klart at uten fellesoptreden vilde prisen på konsummelken stort sett følge prisen på smör og ost og ikke pris- og lønnsnivået ellers i landet. Ved fellesoptreden kunde denne situasjon utnyttes til å holde höiere pris på konsummelken enn på produksjonsmelken, og da dette forhold blev tilrettelagt gjennom innstillingen fra felleskomiteen, vant det med en gang en enestående tilslutning fra landsende til landsende.

Overalt var forholdene blitt mere og mere uholdbare. Enkelte steder var det allerede blitt store avslag i prisen på konsummelk, og andre steder hadde man usund konkurranse i form av rabatter, fet flöte, godmål, konsesjoner o.s.v., og utbyttet for produsentene blev borte. Det blev chaufförer og melkemadammer som hadde fordelen av melkeprisen og ikke produsentene. For å forebygge en videre utglidning på dette felt og for å tilføre jordbruket en del av det höiere inntektsnivå i byene og industrisentrene, samt for å beskytte produsentgrupper mot hverandre, var det at planen om melkeomsetningens ordning gjennom melkesentraler blev foreslått. Det var ikke först og fremst for å opnå en höi melkepris, men först og fremst for å nytte helt ut de priser som var, slik at inntekten av disse kom den samlede melkeproduksjon tilgode.

Uten å gripe inn i de enkelte meieriers eiendomsforhold skulde det efter planen bli mest mulig rettferdig fordeling av den beskyttelse et samarbeide medførte, og det skulde også hindres at fordelene gikk med i overflødige omsetningsutgifter.

De nye norske organisasjoner for regulering av melkeomsetningen har således to hovedformål: (1) å regulere omsetningen av konsummelk så prisen på denne kan holdes på en for produksjonen tilfredsstillende höide, (2) å regulere produksjonen av meieriprodukter og ordne omsetningen av disse, eventuelt ved å foreta eksport så tollene til enhver tid kan bli effektiv. Den første av disse opgaver løses av melkesentralene, den annen av sentralene og Norske meieriers eksportlag i fellesskap. Forövrig har disse organisasjoner også fått statens støtte i omsetningsloven av 6/6 1930 med tilleggsslov av 24/6 1931. Som det offentliges organ til å gjennomføre de foranstaltninger omsetningsloven gir adgang til, har landbruksdepartementet opnevnt Omsetningsrådet.

För krigen var stillingen på det norske melkemarked den at prisen på konsummelk blev bestemt av den pris som produksjonsmelken kunde bringes ut i. Efter krigen er dette forhold delvis forandret derved at det har vært mulig å holde en höiere pris på konsummelken enn den pris man opnådde for produksjonsmelken. I gjennomsnitt for årene 1925 - 30 var de utbetalte melkepriser ved forskjellige meierityper efter Statistisk Centralbyrås opgaver:

	öre pr. kg.	relativtall
Melkesalgsmeierier	22.8	100
Fetostysterier	15.7	69
Kombinerte meierier	15.4	68
Smörmeierier	12.2	54

Samtidig har den utbetalte melkepris ved meieriene og prisene på meieriprodukter i de siste år gått ned betydelig sterkere enn utsalgsprisen for melk i byene.

År	Utsalgspris for melk i byene, 1914 = 100 ¹⁾	Utbetalt melkepris ved meieriene. 1913 = 100 ¹⁾	Prisindeks for meieriprodukter. 1913-14 = 100 ²⁾ (driftsårene = 1/4 - 31/3)
1920	329	-	374
1921	317	-	318
1922	241	244	229
1923	229	254	256
1924	253	297	299
1925	271	269	248
1926	206	186	183
1927	176	163	168
1928	171	161	163
1929	159	149	143
1930	159	145	132
1931	159	-	107
1932			
1933			
1934			
1935			

Med de raskt synkende produktpriser i slutten av 20-årene var det naturligt at flest mulig vilde dra nytte av de forholdsvist höie priser på konsummelk. Dette førte til to ting: (1) ut-

1) Statistisk Centralbyrå. 2) Institutt for driftslære og Landbruksökonomi. Basisprisene er stipulert efter de faktisk utbetalte melkepriser för krigen og i årene 1922-29.

glidning fra omsetningsorganene, idet enkelte produsenter meldte sig ut av sitt meieri og tok op konkurransen om melkesalget, (2) bymeierienes hegemoni med hensyn til melkesalg til byene truet med å bryte sammen, da det fjerne opland fant ut at det var mest lønnsomt å søke mest mulig av melken avsatt til konsum, selv om de gikk noe under de noterte priser. På flere steder brøt det ut melkekrig, meieriene tevlet om hvem som kunde slå ned prisen mest. Men på enda flere steder foregikk det en skjult krig med illoyal konkurransen i form av godmål, rabatter, fetere flöte enn reglene tillot, o.s.v. Denne form for krig var neppe mindre effektiv enn den første.

Samtidig iakttar vi det almindelige deflasjonsfenomenet at produsentene får mindre del av detaljprisene enn før. Følgende tabell viser det.

År	Utsalgspris for melk i byene, øre pr. kg.	Utbetalt ved melkesalgsmeieriene	
		øre pr. kg.	i % av utsalgspris i byene.
1920	56	46.8	84
1921	54	42.3	78
1922	41	31.6	77
1923	39	31.5	81
1924	43	35.7	83
1925	46	35.3	77
1926	35	25.3	72
1927	30	20.6	69
1928	29	19.1	66
1929	27	18.2	67
1930	27	18.5	69
1931	27		
1932			
1933			
1934			
1935			

Dette øket naturligvis fristelsen for meierienes leverandører til å gå ut av meieriet og søke andre avsetningsmåter. Det blev efterhvert klart at noe måtte skje. Enten vilde konsummelkprisen av sig selv gå ned på samme nivå som produksjonsmelken, eller så måtte det organisasjonsmessig sørges for at produksjonsmelken kom til å nyde noen fordel av den relativt høie pris på konsummelken; leverandørene av produksjonsmelk måtte ydes erstatning for ikke å trenge sig inn på konsummelkmarkedet. Fristelsen til å mardedsføre så meget konsummelk at prisene blev trykket vilde derved bortfalle. Hösten 1929 blev en komite nedsatt for å utarbeide planen til den fremtidige organisasjon. Komiteens formann var statsråd Sundby, og dens sekretær var dosent Mork. Komiteen pekte på at hel driftssammenslutning i meierisentral vilde være å foretrekke. Men da en sådan sammenslutning er vanskelig å få gjennomført uten 100% tilslutning, foreslo komiteen en enklere form uten driftsmessig sammenslutning, men med begrenset økonomisk fellesskap, kalt melkesentral. Melkesentralens opgave er å sørge for å utjevne melkeprisen slik at alle får samme grunnpris, uten hensyn til hvordan melken anvendes. Komiteens forslag gikk ut på å oprette lokale organisasjoner av melkeprodusenter over hele landet, slik at det blev en for hvert naturlig melkeomsetningsområde, nemlig:

1. Östlandets 6 fylker
2. Telemark

3. Agder - fylkene
4. Vestlandet, omfattende Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane
5. Möre
6. Tröndelag
7. Nord - Norge.

I disse distrikter blev det i 1930 og 1931 opprettet melkesentraler, Aust-Agder først fra 1. januar 1932. Disse sentraler er sammensluttet i en felles landsorganisasjon, Norske Melkeprodu-senters Landsforbund, som för var en sammenslutning av distriktenes meieriforeninger og enkeltmeierier.

2. Melkesentralenes organisasjon.

Hovedbestemmelsene i organisasjonen er: (1) Medlemmene binder sig til å levere all sin melk til den mottager som melkesentralen bestemmer; den tekniske behandling av melken befatter sentralen sig ikke med. (2) Melkesentralen får inntektene ved alt salg til fordeling mellom medlemmene efter de gjeldene regler. For produsenter som er leverandører til et meieri, blir produsentens grunnpris beregningsmessig bestemt av sentralen, og denne grunnpris er prinsipielt den samme for all melk enten den er gått til konsum, smör- eller osteproduksjon. Den endelige melkepris som produsentene får utbetalt, avhenger dels av beliggenheten, dels av driftsresultatet ved vedkommende meieri. Efter som meieriets drift er god eller dårlig, vil det kunne betale sine medlemmer en höiere eller lavere pris enn den av sentralen beregnede pris betinger. Melkeprodusenter som leverer sin melk direkte til forbrukerne, kan vanskelig delta i prisutjevningen på denne måte. Disse betaler en avgift pr. liter solgt melk eller pr. ku. Denne avgift var forut-satt å svare til den utjevningsavgift som pålegges konsummelk solgt gjennom meieri.

I enkelte distrikter har det vært vanskelig å få nødvendig tilslutning til melkesentralene, særlig har det vært vanskelig å få varmmelkeleverandørene med. Stortinget vedtok derfor 24/6 1931 et tillegg til omsetningsloven av 6/6 1930 efter hvilket dor på all konsummelk kan pålegges en tvungen utjevningsavgift uten hensyn til om vedkommende produsent er medlem av distriktets melkesentral eller ikke. For å kunne beregne denne avgifts størrelse, er de likeledes forpliktet til å avgi de nødvendige oppgaver til Omsetningsrådet. Vilkårene for at dette kan skje er dog at distriktet har en organisasjon av melkeprodusenter og meierier som representerer storparten av melkeprodusentene i distriktet, og at denne organisasjon har pålagt sine medlemmer utjevningsavgift. Omsetningsrådet fastsetter utjevningsavgiftens størrelse i hvert tilfelle. Avgiften opkreves av distriktets melkesentral uten hensyn til om melken er produsert i vedkommende sentrals distrikt eller ikke. Derved opnår man at den omsatte melkemengde i et distrikt også får bære omkostningene ved reguleringsarbeidet. Avgiften skal beregnes pr. kg. levert konsummelk; men efter avtale med de avgiftspliktige kan omsetningsrådet også anvende andre beregningsmåter. Avgiften fastsettes til det belöp vedkommende melkesentral selv anvender for sine medlemmer. Utjevningsavgiften for konsummelk som omsettes gjennom meieri, melkeutsalg eller annen forretning, opkreves hos vedkommende omsetningsledd, som igjen trekker det fra ved avregning med produsentene. Avgiften for melk som selges direkte fra produsent til forbruker, opkreves hos produsenten. Man skal være oppmerksom på at melkesentralens befatning med den tvungne utjevningsavgift er av rent forretningsmessig art. Det er Omsetningsrådet efter omsetningsloven som kan gjennomføre de nødvendige forföininger til

å inndrive pengene om det er nødvendig. Sentralene ~~opptar~~ opkrevninger og fordelinger, fordi man her har de administrative organer som er skikket til å utføre dette arbeide.

De nærmere bestemmelser for utjevningsavgiftens størrelse og hvordan fordelingen på produksjonsmelken foregår i forskjellige distrikter vil bli gjennomgått for hver enkelt sentral.

Omsetningsavgiften må ikke forveksles med utjevningsavgiften. I henhold til omsetningsloven kan kongen bestemme at det skal pålegges en avgift på de omsatte produktmengder til fremme av omsetningen (omsetningsavgift). Omsetningsrådet avgir innstilling om de tiltak som bør settes i gang for å fremme omsetningen, og på grunnlag av denne kan kongen for 1 år ad gangen pålegge en omsetningsavgift. For tiden er omsetningsavgiften pr. liter melk som omsettes til konsum eller produksjon 0.25 öre som betales til Omsetningsrådet. Det belöp som derved kommer inn, anvendes til fremme av omsetningen av smör og ost og melk i sin almindelighet. Pengene forvaltes av Omsetningsrådet i forbindelse med Norske Melkeprodusenters Landsforbund.

Sentralene søker også å regulere osteproduksjonen ved å arbeide for öket hjemsending av skummet melk, og ved å yde tilskudd til å nedsette prisen på returnmelk. Det arbeides også for å regulere osteproduksjonen ved å tildele hvert meieri et visst kvantum ost som det har lov til å produsere, og for å spesialisere hvert enkelt meieris produksjon av ost.

3. Östlandets Melkesentral.

Östlandets Melkesentral er stiftet 19. juni 1930 av melkeprodusenter i de 6 östlandsfylker, Östfold, Akershus, Hedmark, Opland, Buskerud og Vestfold. I likhet med de andre melkesentraler er den et samvirkeleg med begrenset ansvar. Sentralens formål er å omsette medlemmenes melk, rasjonalisere omsetningen av melk og melkeprodukter og regulere og stabilisere prisene.

a. Organisasjon.

Medlemskap. Östlandets melkesentral har direkte medlemskap av melkeprodusentene. Men produsenter som er tilsluttet et meieri eller en annen organisasjon med leveringsplikt, må også innmeldes kollektivt gjennom vedkommende organisasjon. Herved har de tilsluttede meierier forpliktet sig til å holde sentralens vedtekter og bestemmelser uten å ha direkte representasjonsrett i sentralen. Indirekte er de jo representert ved at alle medlemmer i meieriene har stemmerett på sentralens lokale valgmöter. I Östlandets Melkesentral er det nu (1932) tilsluttet 243 meierier med ca. 24000 leverandörer, ca. 200 kjøpmenn med ca. 2000 leverandörer og ca. 1500 husleverandörer. Utenfor organisasjonen står ca. 1500 produsenter.

Medlemskapets varighet er 3 år regnet fra 1. januar efter at det konstituerende möte blev holdt. Senere kan utmelding skje hvert år med minst 3 måneders varsel. Medlemmer som går ut av sentralen får ikke utbetalt noen andel i sentralens eiendom. Blir sentralen opplöst, skal formuen deles på medlemmene i forhold til levert melk i de siste 5 år.

Indre organisasjon. Melkesentralens medlemmer er delt inn i lokalforeninger efter styrets bestemmelser. I almindelighet omfatter lokalforeningene en bygd eller et leveranseområde. Lokalforeningene skal utføre de pålegg som gis av melkesentralens styre.

Melkesentralen ledes av et årsmöte, et representantskap og et styre. Den överste myndighet er årsmöte som består av styre, representantskap og utsendinger fra de lokale produsentforeninger. Det velges for tiden (1932) 1 utsending for hver fylt million kg. melk som blev levert fra medlemmene i det siste år. Hver utsending samt medlemmene av styre og representantskap har en stemme.

Representantskapet består av 25 medlemmer som velges fylkevis, slik at de også danner styre i vedkommende fylkes organisasjon av melkeprodusenter. Funksjonstiden er 2 år. Representantskapet er beslutningsdyktig når minst 15 medlemmer er tilstede. Det har möte minst to ganger årlig.

Styret består av 6 medlemmer - ett fra hvert fylke - og sentralens driftsleder. Formannen velges hvert år ved særskilt valg av årsmötet, de andre 5 har 2 års funksjonstid. Styrets godtgjørelse fastsettes av årsmötet.

Medlemmenes plikter og rettigheter. Sentralens medlemmer er pliktige til å levere sin melk til melkesentralen eller den mottager denne bestemmer. I størst mulig utstrekning søker sentralen å la medlemmene oprettholde de samme leveranser som de hadde tidligere. Driften ved de tilsluttede meierier og melkeforretninger fortsetter som før for meierienes regning.

Alt salg av melk skal foregå til de priser og leveranse-vilkår som fastsettes av sentralen.

Melkeprodusenter som har leveranse direkte til forbruker, er pliktige til å sende sentralen opgave over sitt melkesalg, og de må holde de minstepriser som melkesentralen fastsetter for salg direkte til forbruker. Til gjengjeld sørger sentralen for avsetning for den overskuddsmelk som disse leverandører måtte ha. I Oslo er det opprettet en særskilt mottagerstasjon for slik melk. I de andre byer har meieriene overtatt å foredle den.

Kjøpmennene er tilknyttet sentralen ved årskontrakter. Etter disse kontrakter er kjøperen pliktig til å motta all den melk som de i kontrakten angitte leverandører vil levere. Leverandørene er på sin side pliktig til å levere all sin melk til kjøpmennene. Videre er kjøperen pliktig til å motta melk bare av melkesentralens medlemmer. Kjøpmennenes avanse fastsettes av sentralen.

b. Prisutjevningen.

Selve grunnlaget^{*)} for prisutjevningen er at det ved denne skal gis produksjonsmeieriene og i det hele tatt de melkeprodusenter som ikke optrer på konsummelkmarkedet, en godtgjørelse for å holde sig borte fra dette. Det belöp som er nødvendig til dette avkreves de melkesalgsmeierier og produsenter som deltar aktivt i konsummelksalg. Prisutjevningens oppgave blir derfor i prinsippet den å avkreve konsummelken så stor avgift og tildele produksjonsmelken så stort tilskudd at leverandørene av denne ikke får noen økonomisk grunn til å trenge sig inn på markedet for konsummelken. Her er dog å bemerke at man bare regner den produksjonsmelk som er levert til og foredlet ved meieriene som tilskuddsberettiget. Dette medfører at all form for hjemmeforedling, herunder seterproduksjon,

^{*)} Den teoretiske begrunnelse er hentet fra en utredning av do-sent Mork.

samt tar på overskuddsmelk hos direkte melkeleverandører og kjøpmennsleverandører er melkesentralen uvedkommende. Dette prinsipp har vakt noen motstand, særlig fra seterysterier i Gudbrandsdalen, men styret har ikke funnet å kunne fravike det. For prisutjevningen spiller dette prinsipp inn forsåvidt som man straks får skilt ut to grupper av melkeleverandører, nemlig konsummelkeleverandører og direkte husleverandører som utelukkende avgiftspliktige og uten rett til tilskudd på den overskuddsmelk de fra tid til annen måtte få. For disse to grupper blev avgiften ved sentralens start satt til 2 öre pr. liter eller kr. 50.00 pr. ku, en avgift som var riktig ut fra de dengang herskende prisforhold, men som senere blev for lav efter fallet i smør- og osteprisene i 1930 og -31. Avgiftsberegningen blev for kjøpmennsleverandørene endret ved avslutningen av de nye kontrakter hösten 1931, således at disse nu gjennengående betaler de samme avgifter av konsummelken som meieriene. Her er dog å bemerke at hvor der ved konsummelkeleveranse beviselig foreligger overskuddsmelk som ikke kan skaffes annen plasing og som derfor må foredles hos kjøpmannen, så har man i visse tilfeller tatt hensyn til dette ved å tilstå en öket omsetningsmargin, da man ikke har villet innlate sig på noe tilskuddssystem som ved meieriene. 2-öre satsen for de direkte husleverandører vil derimot gjelde til september 1933.

Ved beregningen av avgiften må man først gjøre sig klar over det spørsmål hvilke priser det er som skal utjevnes. Skal man ta samtlige meieriers faktiske inntekter og utgifter og utjevne de faktisk opnådde melkepriser hvorved melkesentralen i realiteten kommer til å innkassere de driftsøkonomiske fordeler de gode meierier har arbeidet sig frem til, samtidig med at den blir skadelidende ved de dårlige meieriers driftsresultater, eller skal man gå andre veier? For den komité som utarbeidet reglene for prisutjevningen, var der ingen dissens om at man ikke kunne basere prisutjevningen på de faktiske priser meieriene opnådde, idet dette vilde være å straffe de gode meierier og belønne de dårlige. En sådan fremgangsmåte vilde bære undergangen i sig selv. Man var enige om at de enkelte meierier fortsatt måtte beholde fordelene ved sine gunstige driftsforhold (billig drift, god stoffutnyttelse, höie produktkvaliteter, liten gjeld o.s.v.) mens de dårlige meierier fortsatt måtte bære tapene ved en dårlig drift. Følgen herav blev at utjevning måtte baseres på normalpriser, det vil si de priser som man under normale utbyttes- og driftsforhold og under foreliggende prisforhold kan vente å utbringe melken i netto ved de forskjellige melkeanvendelser. Man må da først fastslå hvilken nettopris meieriene under normale driftsforhold skal kunne utbetale melkeprodusentene for melk som anvendes til konsummelksalg når prisene for konsummelken er den og den. Videre må man fastslå de melkepriser som meieriene under normale driftsforhold skal kunne utbetale for produksjonsmelken, når prisene på de ferdige produkter (smør, ost o.s.v.) er gitt. Denne utregning av de riktige normalpriser for de enkelte melkeanvendelser er et rent teknisk-økonomisk spørsmål som ikke må blandes sammen med de opfatninger man ellers måtte ha angående prisutjevningen.

I arbeidet med dette spørsmål hadde man et meget godt forbillede i en av de amerikanske melkeprodusentorganisasjoner som har hatt innflydelse på den organisasjonsmessige utformning av våre melkesentraler, nemlig Dairymens League i New York. Her har man sondret mellem i alt 6 forskjellige melkeanvendelser, nemlig (1) helmelk, (2) flöte, (3) iskrem og kondensert melk, (4) törmelk og camembert, (5) smør og (6) ost. For hver av disse melkeanvendelser fastsettes der for hver måned en av markedsforholdene avhengig net-

toppris, og med denne nettoppris avregnes melken overfor topporgani-
sasjonen. For juli 1932 var melkeprisen for disse grupper regnet
med $3\frac{1}{2}$ % fett i avstand av 1 til 10 miles fra New York omregnet
etter en kurs av 5.50 kr. pr. dollar, for konsummelk 40 öre, for
flöte 21 öre + magermelk, for melk anvendt til iskrem og konden-
sert 24 öre, for melk anvendt til törmelk og camembert $14\frac{1}{2}$ öre,
for melk anvendt til smörlagning $7\frac{1}{2}$ öre + magermelk, og for melk
anvendt til ysting 9.2 öre + magermelk. Magermelken hadde en verdi
av 3 öre pr. liter. I Östlandets Melkesentral blev man også stå-
ende ved i alt 6 grupper, nemlig (1) helmelk, (2) flöte, (3) krem-
flöte, (4) magermelk, (5) smör- og ostproduksjonen, og (6) kondense-
ringsmelk. For de 4 første grupper bestemmes nettoprisen ved fra
utsalgsprisen å trekke den av styret fastsatte margin. Eksempelvis
kan utsalgspris, margin og nettopris være:

	utsalgspris	margin	nettopris
Helmelk	26 öre	6.4 öre	19.6 öre
Flöte	130 "	48.0 "	82.0 "
Kremflöte	260 "	116.0 "	144.0 "
Magermelk	6 "	3.0 "	3.0 "

For smör og ost beregnes den nettopris melken for-
utsettes å kunne utbringes til på grunnlag av det midlere produk-
sjonsutbytte og de ved meieriene i måneden opnådde gjennomsnitts-
priser. For goudaost H30 blev eksempelvis 100 kg. helmelk i juni
beregnet utbragt til:

	Pris pr. kg.	i alt
2.6 kg. smör	225 öre	585 öre
7.6 " H30	71 "	540 "
7.2 " mysost	31 "	223 "
	sum	13.48 kr.
	driftsutgifter	4.90 "
	netto	<u>8.58 kr. = 8.58 öre pr. l.</u>

På lignende måte utføres beregningene for de øvrige
foredlingsmåter. For juni 1932 blev melken pr. liter utbragt til,
når den anvendtes til helfet gouda 7.92 öre, gouda F45 8.50 öre,
gouda H30 8.58 öre, nøkkelost K20 8.70 öre, nøkkelost M10 8.09 öre,
B. G. 30 9.42 öre, smör med retur av helmelk 9.98 öre. Når de en-
kelte av disse produksjonsmåter blev veiet i forhold til hinannen
etter anvendelsen, fremkom en middelpriis for produksjonsmelken av
9.8 öre pr. liter.

Rent formelt går man nu frem på den måte at sentra-
len debiterer meieriene for all den melk som de har mottatt bereg-
net efter disse priser. Meieri X, 90 km. fra Oslo, mottok i juni
måned 522.693 liter melk. Meieriet blev efter følgende beregning
debitert for:

40592 l. helmelk	å 19.6 öre	- kr.	7956.03
5014 " flöte	" 82.0 "	- "	4111.48
384 " krem	" 144.0 "	- "	552.96
23128 " magermelk	" 3.0 "	- "	693.84
69118 l.			
2074 " svinn 3%		kr.	13.314.31
451501 " til produksjon	å 9.8 öre	"	44.247.10
			<u>kr. 57.561.41</u>
Meieriet debitert for			
Sentralen kreditert for			<u>kr. 57.561.41</u>

På grunnlag av lignende beregninger for de øvrige meierier debiteres disse for den melk de har mottatt i månedens løp. Disse debetbeløp utgjør sammen med avgiftene fra kjøpmenn og direkte leverandører sentralens samlede inntekter. Derfra trekkes 0.08 øre pr. liter i administrasjonsutgifter og 1% avsettes til fond. Omsetningsavgiften 0.25 øre pr. liter, holdes dessuten igjen. Resten er medlemmenes felleseiendom som fordeles på all melk levert i vedkommende måned efter de fastsatte regler.

Dermed er vi kommet til den annen del av prisutjevningen, nemlig de regler hvorefter sentralens inntekter skal fordeles til de enkelte medlemmer, altså på den melk som er levert i månedens løp. Her gjelder det å beregne de normalnettopriser som produsentene på de forskjellige steder skal ha krav på å få utbetalt og som de vil få utbetalt hvis meieriet driver med normalt driftsutbytte og normale driftsutgifter. Disse normalnettopriser betegnes som grunnpriser. Den som beregnes for Oslo kalles Oslo grunnpris, den som beregnes for hvert av de fjernere steder kalles stedets grunnpris. Sentralen krediterer nu de enkelte meierier for den melk de har omsatt efter disse grunnpriser. Hvis et meieri, ikke tilsluttet Oslo, driver helt normalt med normalt driftsutbytte og normale driftsutgifter, vil det faktisk også kunne utbetale denne pris til leverandørene, men driver det bedre vil det betale noe høyere priser, driver det dårligere vil det betale noe lavere priser. Den faktiske utbetalingspris vil altså som regel ligge noe over eller noe under stedets grunnpris. De meierier som er blitt kreditert efter Oslo grunnpris kan utbetale denne minus frakt og driftsutgifter.

Det første grunnprinsipp man går ut fra ved beregningen av disse grunnpriser er at de skal være uavhengige av hvad melken brukes til, men bestemmes av det sted hvor melken leveres. Det vil nærmere si at grunnprisene for et og det samme sted skal være uavhengige av om melken selges til konsum eller foredles til smør og ost eller kondenseres, men blir forskjellig fra sted til sted, idet utjevningen ikke går så langt at all melk får samme pris hvad enten den er nær eller langt borte fra markedet. Ved denne regel har man ophevet grunnlaget for den tidligere meget vanlige illoyale konkurranse mellom meieriene og søker å beholde uforandret den økonomiske forskjell mellom de markedsnære og markedsfjerne steder.

Det annet grunnprinsipp er at utgangspunktet for forskjellen i grunnprisen mellom de forskjellige steder skal være omkostningene ved markedsføringen. For å komme nærmere inn på dette spørsmål tør det være hensiktsmessig at man tenker sig et rent produksjonsmeieri av bestemt beliggenhet, og at man så søker å finne grunnlaget for en fastsettelse av hvor stor godtgjørelse dette meieri rettelig bør ha av et konsumsjonsmeieri for å undlate å optre som konkurrent på samme område. Man vil da straks bli klar over at der i første rekke må tas hensyn til meieriets avstand fra konsummelkmarkedet, idet dets utgifter ved å optre på dette naturligvis i høy grad må bero på avstanden. I mange, kanskje i de fleste tilfelle kan det være tvil om fra hvilket konsummelkmarked denne avstand bør regnes. Forretningsreglene bygger her på den kjennsgjøring at østlandsområdet har et helt dominerende marked i Oslo, idet dette har halvparten av melkesentralens samlede salg av konsummelk. Ved siden av dette marked er det et betydelig sammenhengende marked for konsummelk i distriktet fra Moss til Halden og i Drammensdistriktet med kyst-stripen nedover Vestfold. Videre er der enkelte spredte markeder såsom Hamar, Lillehammer, Gjøvik og Hønefoss; men

alle disse småbymarkeder er hver for sig av mindre betydning og man har ikke funnet det praktisk å gå ut fra disse små markeder ved bedømmelsen av produksjonsmeierienes chanser til å tilrive sig konsummelkmarkeder. Tenker man sig forholdet mellem Lillehammer og Gudbrandsdalen vil dette bli innlysende. Lillehammer melkemarked betyr ikke noe som helst i forhold til de store produksjonsområder i Gudbrandsdalen. På samme måte er det med Hamarmarkedet og produksjonsområdet omkring dette. Derimot er Oslomarkedet av sådan størrelse og karakter at det danner en naturlig basis for avstandsberegningen, og de endelige prisutjevningsregler er derfor bygget på dette.

Man går altså ut fra det enkle prinsipp at de enkelte meieriers grunnpriser skal være de samme som om meieriene var tilknyttet et Oslomeieri omfattende hele Östlandet. Tankegangen er altså følgende: Oslomeieriene opgjorde sig tidligere en Oslopris under hensyntagen til sine samlede inntekter ved konsummelksalg, smör- og ostelavning, kondensering o.s.v., hvorefter hver enkelt underavdelings utbetalingspris til leverandörene blev denne Oslopris ÷ faktisk frakt på melken til Oslo og faktiske driftsutgifter ved underavdelingen. På samme måte opgir nu melkesentralen månedsvis en Oslopris under hensyntagen til sine samtlige inntekter, hvorefter de enkelte meieriers grunnpriser avledes ved å fratrekke Osloprisen de normale fraktutgifter fra vedkommende sted til Oslo, samt de normale driftsutgifter ved en mottagelsesstasjon, (meierier som mottar melk til eventuell videreforsendelse til Oslo) beliggende på samme sted og av gjennomsnittlig størrelse. På denne måte vil stedets grunnpris bli stadig lavere eftersom man fjerner sig fra Oslo.

Vi får altså först et grunnprisområde (a) hvor Oslo grunnpris benyttes, omfattende de produsenter og meierier som sender melk til Oslo. (b). Når et produksjonsmeieri faktisk ikke er tilknyttet et Oslomeieri, får det et ekstra fratreck på sin produksjonsmelk, altså den del av melken som det kan være tale om å kaste inn på nye markeder. Dette fratreck var oprindelig satt til det halve av normalfrakten fra vedkommende sted til Oslo ut fra den betragtning at et meieris mulighet for å utnytte et konsummelkmarked er mindre jo lenger borte det er, men blev på siste årsmöte fastsatt til 0.7 öre pr. liter. Dette fratreck i grunnprisen skal representere de utgifter som er forbundet med å komme inn på Oslomarkedet, hvilket ikke koster så lite, hvad enten man vil velge å kjøpe sig inn i bestående firmaer eller trenge sig inn ved konkurranse. (c) Et meieri i et tilstrekkelig stort lokalt konsummelkmarked vil på den annen side ha avsetning for sin melk og behöver ikke å trenge sig inn på Oslomarkedet. For sådanne meierier reduseres fraktfradraget i forhold til den melk som faktisk selges på lokalkarkedet. Selges all melk på lokalkarkedet vil denne reduksjon (kompensasjonsfaktor) være lik fraktfradraget og meieriet vil kunne utbetale samme pris til leverandörene som Oslomeieriene, forutsatt at driften er nöiaktig den samme. Denne kompensasjonsfaktor beregnes dog ikke for enkelte meierier, men for grupper. Den er således den samme for alle Östfoldbyers meierier. Den er videre den samme for Vestfoldbyenes meierier og for Buskerudsbyenes undtatt Hönefoss. Skjematisk vil man ha følgende grunnprisområder hvor forskjellen mellem Oslogrunnprisen og de stedlige grunnpriser vil være:

(a) Oslo grunnpris.

(b) Oslo grunnpris
 ÷ frakt
 ÷ stasjonsutgifter
 ÷ frakttillegg for produksjonsmeierier 0.7 öre
 = stedets grunnpris.

(c) Oslo grunnpris
 ÷ frakt
 ÷ stasjonsutgifter
 + kompensasjonsfaktor
 = stedets grunnpris

Innen område b og c vil frakten variere etter avstanden og følgende vil stedets grunnpris variere. Det illustreres av efterfølgende oppgjørseksempel (b) hvor stedets grunnpris for avstand 129 km. fra Oslo beregnes til 11.01 öre pr. liter, for avstand 331 km. 10 öre. I praksis kan forholdet kompliseres yderligere ved at et og det samme meieri kan bli å henregne til to grunnprisområder; videre kan det skje detaljsalg og engrossalg o. s. v.

Gjennem meieriernes rapporter som innsendes senest to dager efter månedens utgang, beregner sentralen på den ene side debetbeløpene, altså sine inntekter, på den annen side beregnes melkemengden innen de enkelte grunnprisområder. Ved å prøve sig frem finner man hvor høi grunnpris man skal sette for Oslo. Denne pris og de grunnpriser som automatisk innstiller sig efter denne, skal, når de multipliseres med melkemengden innen de enkelte grunnprisområder, gi en sum som tilsammenlagt er lik sentralens inntekter minus de fastsatte trekk (fond, administrasjon, omsetningsavgift). Meieriene får dessuten av sentralen et tilskudd av 1 öre pr. liter magermelk som returneres til produsentene. For juni måned 1932 var Oslo grunnpris 14.5 öre pr. liter. Alle produsenter som leverte direkte til Oslo fikk denne pris. Det samme var tilfelle med de meierier som leverte direkte. (Disse trekker selv frakt og stasjonsutgifter - meieridriftsutgifter - fra för de utbetaler til produsentene). Til illustrasjon av hvordan oppjøret med de enkelte meierier foregår, skal følgende eksempler angies. Oppgjørene gjelder juni måned 1932.

(a) Mottagelsesstasjon til Oslo.

Meieriet kreditert for:

56500 l. innveiet melk a 14.5 öre kr. 8192.50

Meieriet debitert for:

50000 l. konsumm. for salg i Oslo
 a 21.4 öre=kr.10700.00

1500 " svinn 3%

5000 " produksjon " 9.8 " " 490.00 " 11190.00

Å innbetale til sentralen kr. 2997.50

(b) For to typiske produksjonsmeierier i forskjellig avstand fra Oslo blev oppjøret seende slik ut:

(b1) Meieri i 129 km. avstand fra Oslo

Grunnpris Oslo		14.5 öre
Enkel frakt	1.69 öre	
Frakttillegg	0.70 "	
Stasjonsutgift	1.10 "	
		<u>3.49 "</u>
	Stedets grunnpris	<u>11.01 öre</u>

Meieriet kreditert for:
102567 l.innveiet melk a 11.01 öre kr. 11292.63

Meieriet debitert for:
1900 l.helmelk a 15 öre kr. 285.00
30 " kremflöte "109 " " 32.70
240 " magermelk " 3 " " 7.20
100332 " produksj.m. " 9.8" " 9832.54 " 10157.44

Tilskudd fra sentralen kr. 1135.19

Detaljpriser og margin på konsummelken var her:

	Detaljpris	Margin	Nettopris
Helmelk	20 öre	5 öre	15 öre
Kremflöte	181 "	71 "	109 "
Magermelk	5 "	2 "	3 "

(b₂) Produksjonsmeieri i 331 km. avstand fra Oslo.

Grunnpris Oslo		14.5 öre
Enkel frakt	2.7 öre	
Frakttilllegg	0.7 "	
Stasjonsutgift	1.1 "	<u>4.5 "</u>

Stedets grunnpris 10.0 öre

All melk blev anvendt til produksjon og produksjonsmelken for hele sentralens område var beregnet til en normalpris av 9.8 öre. Tilskuddet blev begrenset nedad til 0.5 öre. Derfor blev grunnprisen forhøiet med 0.3 öre til 10.3 öre.

Meieriet kreditert for:
19329 l.innveiet melk a 10.3 öre kr. 1990.89
2200 " returnmelk " 1.0 " " 22.00
Tilsammen kr. 2012.89

Meieriet debitert for:
19329 l.til produksjon a 9.3 öre " 1894.24

Tilskudd fra sentralen kr. 118.65

(c) For to meierier utenfor Oslo med betydelig salg av konsummelk:

(c₁) Stort salg av konsummelk.

Grunnpris Oslo		14.5 öre
Frakt	1.55 öre	
Stasjonshold	1.10 "	
	<u>2.65 öre</u>	
+kompensasjonsfakt.	0.46 "	<u>2.19 "</u>

Stedets grunnpris 12.31 öre

Meieriet kreditert for:
298574 l.innveiet melk a 12.31 öre kr. 36754.46
117332 " returnmelk " 1.0 " " 1173.32

Tilsammen kr. 37927.78

		transport	kr. 37927.78
Meieriet debitert for:			
77790	l. helmelk	a 19.6 öre	kr. 15246.84
1765	" flöte	" 85.0 "	" 1500.25
3946	" krem	" 146.0 "	" 6471.44
10426	" magermelk	" 3.0 "	" 846.06
<u>122129</u>	l.		<u>kr. 24481.63</u>
3664	" svinn 3%		
172781	" produksjon"	9.8 "	<u>16932.54</u> " <u>41414.17</u>
	Å innbetale til sentralen		<u>kr. 3486.39</u>

(c2) Mindre salg av konsummelk:

Grunnpris Oslo		14.5 öre	
Frakt	1.36 öre		
Stasjonsutgift	1.10 "	2.46 "	
	Stedets grunnpris	<u>12.04 öre</u>	
Meieriet kreditert for:			
522693	l. innveiet melk	a 12.04 öre	kr. 62932.24
207327	" returmilk	" 1.00 "	" 2073.27
	Tilsammen		<u>kr. 65005.51</u>
Meieriet debitert for:			
	se beregninger for meieri X's salg s. 121		<u>" 57561.41</u>
	Tilskudd fra sentralen		<u>kr. 7444.10</u>

For det siste meieri er konsummelksalget så lite at kompensasjonsfaktoren beregnet i gjennomsnitt for den hele melkemengde bare såvidt ophever frakttillegget for produksjonsmelken under gruppe b. Hamar, Lillehammer, Hønefoss, Gjøvik og Kongsvinger behandles på denne måte.

Eftersom man vinner erfaring om hvordan utjevningen virker, kan det være at reglene blir endret. Såvel ved årsmøtene 1931 som 1932 blev det foretatt forandringer, og der arbeides stadig på å undersøke om noe virker uheldig. Det man må påse er at den fordel organisasjonen medfører fordeles slik at inntektsforholdene mellom de enkelte produksjons-soner ikke forskyves. Herunder må man dog ta hensyn til at den enorme fremgang i kommunikasjonsmidlene stadig reduserer inntektsforskjellen mellom de markedsnære og markedsfjerne soner, og det vil kanskje føre til at forskjellen mellom Oslo grunnprisen og de fjernere steders grunnpriser reduseres. Sentralen har såvel en spesialkomité som en permanent sakkyndig komité som arbeider med disse spørsmål.

Tilslutt skal nevnes at sentralens inntekter og dermed grunnprisene ikke bare avhenger av konsummelkprisene og prisene på produktene. De beror i høi grad på forholdet mellom konsummelk og produksjonsmelk, da normalnettoprisen pr. liter melk alltid er høiere for konsummelk enn for produksjonsmelk. Forholdet mellom konsumsalg og produksjonsmelk varierer med årstidene og varierer også fra år til år.

Voldgift. Hvis det oppstår tvist mellom sentralen og dens medlemmer, eller mellom sentralen og de tilsluttede forretninger, skal denne avgjøres ved en voldgiftsnevnd på 3 medlemmer. Hver av partene opnevner et medlem, det tredje opnevnes av Høiesterrets Justitiarius.

4. De øvrige melkesentraler.

Telemark Melkesentral blev konstituert 15. september 1931 og begynte sin virksomhet 1. desember samme år. Telemark Melkesentral er den av våre sentraler som sterkest nærmer sig fullt driftsfellesskap i en såkalt meierisentral.

Medlemskap. Telemark Melkesentral har indirekte medlemskap, de enkelte melkeprodusenter er innmeldt kollektivt gjennom sitt meieri eller melkelag. Sentralen omfatter bare de meierier og melkelag i fylket som tidligere leverte melk til bymarkedene; derved skiller denne organisasjon sig i høi grad fra Østlandets Melkesentral som omfatter alle meierier i sitt distrikt. Som følge av denne bestemmelse omfatter T. M. alle meierier og melkelag i fylket med undtak av to meierier i Kviteseid og Fyresdal, som tidligere ikke hadde melkeleveranse til bymarked. De tilsluttede meierier og melkelag hadde i 1932 ca. 2.700 medlemmer

Indre organisasjon. Telemark Melkesentral er den sentral som har størst bestemmelsesrett over driften ved de tilsluttede meierier. Styret i sentralen har rett til å gripe regulerende inn i de tilsluttede meieriers melkeomsetning, produksjon og salg, og i praksis kan sentralen virke som en organisasjon med fullt driftsfellesskap, en meierisentral. Melkesalget er rasjonalisert, og meieriene har fullmakt til å innskrenke utsalgenes antall i den utstrekning det er hensiktsmessig. Landsmeieriene er satt i stand til å fungere som produksjonsanlegg, og disse har ikke adgang til å selge melk på bymarkedene uten efter ordre fra sentralen om å levere suppleringsmelk. Det er også planer om å spesialisere produksjonen ved meieriene og gjennomføre fellessalg av produktene.

Prisutjevning. Beregningen av melkens grunnpris i Telemark Melkesentral bygger på det regnskapsmessige resultat ved de tilsluttede meierier for hver måned. Herved skiller den sig fra Østlandets Melkesentral hvor grunnprisen fastsettes på grunnlag av tidligere utregnede gjennomsnittstall for produktutbytte og driftsutgifter. Prisutjevningen er endel sterkere enn i Østlandets Melkesentral. Alle bymeierier står i samme prisgruppe. Landsmeieriene får samme grunnpris som bymeieriene med fradrag av fraktkostninger til nærmeste by for den del av melken som anvendes til produksjon. For varm melk som leveres til bymeierier om kvelden betales et tillegg på 2 öre pr. liter, dog ikke for mere enn $\frac{1}{3}$ av meieriets samlede salg av helmelk.

Forskjellen mellem utbetalingsprisen i by- og landsmeieriene blir ca. 1 öre pr. kg. under forutsetning av at begge meierier har utbragt sin konsum og produksjonsmelk til sentralens gjennomsnittspris.

Vest - Agder Melkesentral er stiftet 19/9 1930. Sentralen er oppbygget på samme måte som Telemark Melkesentral, med direkte medlemskap av meieri og melkelag. I alt har den tilsluttet 11 meierier og 6 melkelag, disse har tilsammen 2324 leverandører. Medlemskapets varighet er 5 år, mens det i de øvrige sentraler bare er 3 år.

Prisutjevningen foregår på følgende måte: Det settes en viss avgift på all konsummelk. De beløp som derved kommer inn med fradrag av administrasjonskostninger og avsetning til fond, deles på produksjonsmelken med fast tilskudd pr. liter. Avgiftens størrelse avhenger av prisene på meieriprodukter og utsalgsprisen

på konsummelk, og den fastsettes av styret for hver måned slik at det skal være like lønnsomt å foredle melken som å selge den som konsummelk.

Vestlandets Mjølkesentral har direkte medlemskap av melkeprodusentene, men slik at de rene andelsmeierier har meldt inn sine medlemmer kollektivt.

Prisutjevningen foregår på følgende måte: Av konsummelksalget svares en fast avgift på 8% av detaljprisen. De beløp som derved kommer inn, med de vanlige fradrag av administrasjonsomkostninger og avsetning til fond, deles på produksjonsmelken. Med hensyn til tilskudd, er meieriene delt inn i flere soner, slik at produksjonsmelk som er foredlet innen et konsummelkmarked får større tilskudd enn produksjonsmelk fra avsidesliggende bygder.

Møre Mjølkesentral er oppbygget på samme måte som Östlandets Melkesentral med direkte medlemskap av melkeprodusentene, men produsenter som er medlemmer av meieri eller annen organisasjon med leveringsplikt, skal meldes inn kollektivt av vedkommende organisasjons styre. Prisutjevningen foregår på følgende måte: Etter forslag av styret fastsetter representantskapet med godkjenning av omsetningsrådet en avgift pr. liter konsummelk. Avgiften veksler etter utsalgsprisen og etter årstidene. For 1932 er avgiften pr. liter for melk omsatt gjennom utsalg i månedene januar - april 4 öre, i mai, juni, november og desember 3 öre, i juli, august, september og oktober 2 öre. Disse avgifter forutsetter en utsalgspris på minst 23 öre pr. liter. Avgiften for husleverandørene er fastsatt til 12 - 25 kr. pr. årsku etter forholdene. Hvis produsenten ønsker det, kan han istedenfor betale 3 öre pr. solgt liter melk. En årsku blir regnet avgiftsfri. Etter at administrasjonsutgifter og avsetning til fond er trukket fra, blir den innbetalte avgift delt ut på produksjonsmelken hver måned. Produksjonsmeieriene er delt inn i 3 grupper etter fraktutgiftene for melk til konsummelkmarkedet. Ved fordelingen får den melk som er foredlet nær eller ved et konsummelkmarked størst tilskudd, mens produksjonsmelken på et lengere bortliggende sted får et mindre tilskudd. Overalt skal det bli like lønnsomt å anvende melken til produksjon som til konsummelksalg.

Tröndelag Melkesentral er organisert på samme måte som Östlandets Melkesentral og prisutjevningen foregår efter lignende regler.

Nord-Norges Melkesentral er stiftet 14. april 1931. Sentralen omfatter fylkene Nordland og Troms. Det er direkte medlemskap for meierier og melkeprodusentforeninger på samme måte som i Telemark Melkesentral, men ellers er organisasjonen forskjellig både fra T. M. og Ö. M., idet Nord-Norges Melkesentral bare er et kontor som mottar rapporter over melkeanvendelse, og som fordeler tilskudd og avgift efter disse. Sentralen griper ikke inn i de enkelte meieriers drift, men innskrenker sig til å regulere bymarkedene ved konsesjoner. Sentralens administrasjonsutgifter og den nödvendige kapital til fondsoplegning dekkes av en avgift på 10 öre pr. 1000 liter melk og inntil 7% av den avgift som blir utlignet på konsummelken.

Prisutjevningen foregår efter fast avgift av 1.5 öre pr. liter konsummelk. For hvert öre noteringen på helmelk er under 30 öre reduseres avgiften med 0.1. öre; for hver 10 öre noteringen på helfet gouda er under kr. 2.00, öker avgiften med 0.2 öre. Den

samlede avgift på konsummelken fordobles på produksjonsmelken så tilskuddet blir jevnest mulig fra måned til måned.

E. Regulering av tilførselen av meieriprodukter.

Norske meieriers eksportlag.

Allerede før krigen blev det eksportert ikke så lite smør. Under krigen blev denne eksport innstillet på grunn av nedgang i produksjonen. Etter krigen er produksjonen øket jevnt, og til visse tider av året har det vært nødvendig å eksportere noe. Følgen av denne lille overskuddsproduksjon har vært at meieribruket ikke har kunnet nytte ut tollene på meieriprodukter. Man hadde da to veier å gå, enten å innstille produksjonen helt på verdensmarkedets prisnivå, eller å regulere tilbudet innenlands, dels ved å utjevne sesongsvingningene i tilbudet ved hjelp av kjølehuslagring, og dels ved å eksportere og fordele tapet på alle meierier.

Til belysning av Norges stilling med hensyn på eksport av meieriprodukter, skal nevnes noen få tall. Før krigen hadde Norge en betydelig overskuddsutførsel av smør, mens det var en liten nettoinnførsel av ost. Under krigen ophørte utførselen av smør, og etter krigen fikk vi en tallmessig omtrent like stor overskuddsinnførsel av smør som vår utførsel før krigen. Dette varte helt til 1931, da fikk vi en sikker overskuddsutførsel både av smør og ost. Hvordan Norges utenrikshandel med meieriprodukter har utviklet sig gjennom årene før krigen fremgår av følgende tabell.

Tabell 8. Norges utenrikshandel med meieriprodukter. Tonn.

År	Smør			Ost		
	:Utførsel	:Innførsel:	:Nettoutf.-+ :Nettoinnf.-÷:	:Utførsel:	:Innf.: :Nettoutf. + :Nettoinnf. ÷	
1909/13	1393	390	+1003	180	286	÷ 106
1926	153	1072	÷ 919	343	572	÷ 229
1927	11	1139	÷1128	405	659	÷ 254
1928	37	695	÷ 658	421	496	÷ 75
1929	542	613	÷ 71	612	382	+ 230
1930	113	694	÷ 581	626	340	+ 286
1931	739	172	+ 567	1288	255	+1033
1932						
1933						
1934						
1935						

Det har i denne forbindelse interesse å se hvordan stillingen på verdensmarkedet har utviklet sig. I sin almindelighet kan man si at omsetningen av meieriprodukter har øket meget sterkt etter krigen, mens prisene har gått nedover.

Relativtallet for verdenshandelen med meieriprodukter var, når perioden 1909/13 settes lik 100, for smør 163 og for ost 136. Som vi ser er Danmark det viktigste smøreksporterende land, det leverer 1/3 av alt det smør som kommer på verdensmarkedet. Men det har fått mange farlige konkurrenter. Særlig har Ny-Seland og Australia øket sin eksport sterkt.

Tabell 9. Utførsel av smør i 1000 tonn.

	1909-13	1928	1929	1930	1931	1932
Danmark	89	148	159	169	172	
Ny-Seland	18	74	84	96	100	
Australia	35	51	47	57	95	
Holland	34	47	47	42	33	
Irland	-	28	28	27	19	
Sverige	21	18	27	27	20	
Argentina	3	20	17	23	22	
Andre land	125	118	117	90	115	
I alt	325	504	526	531	576	

Tabell 10. Utførsel av ost i 1000 tonn.

	1909-13	1928	1929	1930	1931	1932
Holland	58	92	96	94		
Ny-Seland	25	80	90	92		
Italia	27	36	33	37		
Kanada	76	52	42	36		
Sveits	32	28	32	30		
Andre land	35	55	55	55		
I alt	253	343	348	344		

De viktigste innførselsland for meieriprodukter er Storbritania og Tyskland. I 1930 avtok disse to land tilsammen 90% av den samlede utførsel av smør. Storbritania innførte 65% og Tyskland 25%. Av ostutførselen gikk i det samme år 45% til Storbritania og 18% til Tyskland, tilsammen er disse to land avtager for omtrent 2/3 av den samlede verdensomsetning av ost.

Det norske eksportproblem består i å sikre sig mot at en liten overskuddsproduksjon av smør og ost skal hindre meieribruket i å nyte godt av tollbeskyttelsen på meieriprodukter. Det har nemlig vist sig at i de tider da vi hadde overskuddsinnførsel, var prisene på meieriprodukter her i landet så meget høiere enn de danske noteringer som det kostet å innføre dansk smør og ost. Men det inntraff regelmessig at vi utover vårmånedene fikk et lite eksportoverskudd, og da blev tollene uvirksom. Denne variasjon i prisene er meget uheldig for produksjonens rolige utvikling. Dog er man ikke bare henvist til eksport. Hvis det bare gjelder å regulere de ulike tilførsler i de forskjellige årstider, kan man opnå det samme ved kjølehuslagring. Og samfundsmessig er denne fremgangsmåte å foretrekke. Imidlertid har vi ikke hatt tilstrekkelig kjølelagre, og har derfor måttet eksportere. Sådant kjølelager er nu (1932) besluttet bygget. I siste år vilde dog kjølehuslagring alene ikke klart sig da det har vært en absolutt nettoutførsel på 567 tonn. Dette kvantum har vi måttet eksportere om prisen innenlands ikke skulde trykkes ned på eksportprisbasis. Eksport av så små mengder blir dog dyr og vil være anskelig å gjennomføre om det ikke står en sterk organisasjon bak. En sådan har vi fått i

Norske meieriers eksportlag.

Norske meieriers eksportlag er grunnlagt 10. november

1928 som samvirkelag med vekslende kapital, vekslende medlemsantall og begrenset ansvar. Som medlemmer optas meierier og meierisammenlutninger. Andelskapitalen er fordelt på like store andeler a kr. 30.00. Hvert medlem tegner en andel for hvert fylte 100 000 kg. melk som blev innveiet ved meieriet i 1927, og en andel for hver 100 000 kg. melk som er anvendt til produksjon av smør, ost, mysost og andre melkeprodukter i samme år. Andelene forrentes med 6%. Ved særskilt kontrakt er eksportlaget tilknyttet Norske Melkeprodu-senters Landsforbund.

Eksportlaget inngår avtale med et passende antall meierier om leveranse av den mengde smør, ost og andre meieriprodukter som skal eksportereres. Hvis disse meierier ikke kan skaffe nok til eksport, har medlemmene plikt til å levere "en så forholdsvis stor del av sin produksjon som styret bestemmer". Medlemmene har plikt til å levere til eksportlaget hele sin produksjon av det som skal eksportereres.

Eksportlaget skulde til å begynne med bare befatte sig med eksport. Siden er dets virksomhet utvidet til å omfatte regulering av den innenlandske omsetning av smør og ost i sin helhet. Dette skjer dels ved eksport, dels ved å utjevne sesongsvingningene i tilførselen ved kjølehuslagring.

Norske Melkeprodu-senters Landsforbund har ved kontrakt forpliktet sig til å dekke eksportlagets driftsutgifter og andre omkostninger ved eksportlagets arbeide for å regulere det innenlandske marked for meieriprodukter. Så lenge det blir opkrevet omsetningsavgift på melk, skal utgiftene såvidt mulig dekkes av disse midler; strekker dette ikke til, skal landsforbundet skyte til resten. De produkter som leveres til eksportlaget, avregnes etter priser som bestemmes av styret efter meieriprisstatistikken. Dessuten støttes eksportlagets virksomhet dels av lovvedtak, dels av melkesentralene. I 1931 vedtok stortinget at margarinfabrikkene skulde være forpliktet til å blande inn visse mengder smør i margarinen. Derved avlastes smørmarkedet i vesentlig grad. For å regulere ostetilførselen så foredlingsverdien av melken kan holdes på samme høide ved osteproduksjonen som ved smørproduksjonen, pålegger melkesentralene meieriene å sende magermelk tilbake til produsentene. For å gjøre produsentene mere villige til å ta hjem magermelk, gir Östlandets melkesentral et tilskudd av 1 öre pr. liter magermelk som sendes tilbake. Denne tilbakesendelse av magermelk og regulering av osteproduksjonen har i siste år vært gjennomført temmelig fullkomment, særlig i Östlandets melkesentrals område, så man har kunnet utnytte tollene på smør helt ut og holde en pris på ost som gir omtrent den samme verdi for melken som ved smørproduksjonen

Medlemskapet er bindende i 3 år fra innmeldelsen. Ved utløpet av denne periode og senere kan utmeldelse skje hvert år med minst 6 måneders varsel.

Eksportlaget lodes av et representantskap og et styre.

Representantskapet velges distriktsvis efter samme distriktsinndeling som for melkesentralene. Valget foregår under melkesentralens årsmöte med utsendinger fra de meierier som er tilsluttet eksportlaget. Det velges en representant for minst 100 andeler, to for minst 300 andeler, tre for minst 600 andeler og videre en for hver fylte 300 andeler.

Styret består av 5 mann som velges av og på det ordinære representantmøte. Disponenten deltar i møtene men har ikke stemme. Landsforbundets styre og tre av eksportlagets styremedlemmer danner tilsammen et sentralstyre som avgjør alle saker av felles interesse for landsforbundet og eksportlaget. Samtidig representerer dette sentralstyre det samlede meieribruk overfor omsetningsrådet og avgir forslag til dette om anvendelse av de midler som kommer inn ved omsetningsavgiften på melk.

Alle tvistigheter mellom laget og dets medlemmer avgjøres med bindende virkning av en voldgiftsrett på 3 medlemmer, hvorav hver av partene velger en, mens det tredje medlem opnevnes av styret i Norske Melkeprodusenters landsforbund. Blir eksportlaget oppløst, skal formuen anvendes til å tilbakebetale det som er i behold av andelene. Blir det noe til overs, skal dette fordeles på medlemmene i forhold til den melk som er anvendt til produksjon i de siste 10 år.

Anvendt litteratur.

- Benterud, S. J.: Den Norske Meieriforening og Norske Melkeprodu-
senteres Landsforbund gjennom 50 år. Norsk Meieri-
tidende 1931.
- Benterud, S. J., Grude, J. og Wold, E. E.: Meieridriften i Norge
Inntil 1905. Kra. 1908.
- Benterud, S. J. og Mork, R.: Kortfattet meieridriftslære. Oslo 1925.
- Grude, J.: Stølsdriften på Vestlandet. Kra. 1891.
- Hertel. H.: Andelsbevegelsen i Danmark. København 1917.
- Innstilling fra Felleskomiteen for organisasjon for melkeomsetning-
en. Oslo 1930.
- Jensenius, G. H.: Meieriene i nordre Österdalen. Kra. 1862.
- Ljunggren, Carl Fr.: Hur Norges bönder organiserat mjölken.
Malmö 1932.
- Mork, R.: "Norway's New Milk Plan", i Year-book of Agricultural
Cooperation, London 1932.
- Norges offisielle Statistikk VIII. Meieribruket i Norge.
- Norske Melkeproducenters Landsforbunds beretninger.